

Groninger molens en aardbevingen

Een 'ronde-tafel-gesprek' over de aardbevingen, de gevolgen en de kans om nieuwe geschiedenis te schrijven

Het Groninger cultureel erfgoed heeft te lijden onder de gevolgen van de aardbevingen en de schade die een direct gevolg zijn van de gaswinning. Dit geldt voor de kerken, maar zeker ook voor de vele molens in onze provincie. De vraag die de laatste tijd meer en meer naar voren komt is 'wat is de waarde van ons cultureel erfgoed als we geen nieuw hoofdstuk aan deze geschiedenis mogen toevoegen?' Op uitnodiging van de redactie discussieert een groep deskundigen uit de molen- en monumentenwereld in Groningen (voor deelnemers zie kader) in een 'ronde-tafel-gesprek' over de gevolgen van de gaswinning voor onze monumenten in het algemeen en de molens in het bijzonder.

De molens

De provincie Groningen kende in de periode 1850-1880 maar liefst zo'n 1.000 molens in alle soorten en maten. Alle in functie en beeldbepalend in het landschap en in veel gevallen de 'ziel' van een dorp of gemeenschap. Op dit moment kent Groningen nog een kleine 90 monumentale molens, bij 22 daarvan is al schade vastgesteld die als aardbeving-gerelateerd is bestempeld.

Het gasveld

In de week dat de Raad van State de uitspraak deed dat de gaswinning in het Slochterenveld moet worden verminderd, wordt ook gediscussieerd over de begrenzing van het gebied dat schade oploopt als gevolg van de bevingen. Feitelijk stellen we vast dat elke molen in het gebied in meer of mindere mate schade heeft opgelopen en dat het getroffen gebied zich uitstrekt over de hele noordkant van de provincie tot de

plaatsen Scheemda, Noordbroek en Zuidhorn aan de zuidkant.

Een enorme impact, veroorzaakt door menselijk ingrijpen in de natuur, terwijl terwijl op voorhand de gevolgen daarvan onvoldoende konden worden ingeschat.

De discussie over hoe hiermee om te gaan is lastig en complex. Ook het gesprek aan de ronde tafel van het Molenhuis gaat over de gevolgen van de aardbevingen

voor ons cultureel erfgoed en hoe hiermee om te gaan. Op uitnodiging van Thea Pol, Groninger Molenhuis, delen we kennis en ervaring en blikken we vooral vooruit op de vraag: hoe nu verder?

De bevingen

Het is al meer dan 25 jaar geleden dat de eerste bevingen plaatsvonden in de omgeving van Ter Apel en Roswinkel. Bevingen met een kracht van 1.2-1.5 op de schaal van Richter. Vanuit Monumentenwacht werd 1-2 keer per jaar de schade en scheuren aan de Kloosterkerk opgenomen en voorzien van een gipsbruggetje waarin de datum werd aangebracht. Bij een volgende beving kon vervolgens snel vastgesteld worden of de brug gescheurd was of niet. Een heel simpele manier van meten. De eigenaar van het monument betaalde zelf de kosten voor het herstel. Eind jaren negentig worden de bevingen zwaarder en in 2003 volgde een eerste grotere beving rondom Stedum en werd de schade gemeld bij de NAM. Een bedrag van circa € 350,- werd uitgekeerd aan de gedupeerden waarmee de kosten van de schilder of stukadoor betaald konden worden. In 2008 ontstaat een zwaardere beving bij Westeremden, maar het duurt dan nog tot 2012, de beving bij Huizinge, voordat het bewustzijn groeit dat hier écht iets aan de hand is.

De impact

De afgelopen jaren hebben vooral in het teken gestaan van de procedures rondom het melden van de schade en het onderzoek naar de oorzaken en gevolgen van de gaswinning. Dat het hier complexe materie betreft is wel duidelijk. Onze bodem is grillig, de ondergrond is

niet overal gelijk en dus verschilt ook het effect van een dalend grondwaterpeil, de mate van bemaling door het Waterschap en al het overige menselijke ingrijpen in de natuur. Een extra complicatie ligt in het feit dat we het hier niet hebben over natuurlijke aardbevingen, maar bevingen die ontstaan zijn door menselijk ingrijpen (natuurlijke bevingen zijn dieper dan de bevingen op 3 kilometer diepte in Groningen). Een aanduiding met de schaal van Richter is gebaseerd op natuurlijke bevingen. De impact op de Groninger bodem is daarmee niet te vergelijken. Had het waterschap eerder een bodemdaling voor de omgeving Loppersum vastgesteld op 20 centimeter in het jaar 2050, de recente ontwikkelingen hebben dit verouderingsproces zo versneld dat deze daling nu al bereikt is. De grilligheid van de ondergrond maakt dat aan twee huizen in de zelfde straat een totaal verschillend schadebeeld kan ontstaan. Een veenachtige ondergrond zal inklinken wanneer het waterpeil daalt. Een klei ondergrond heeft minder snel last van bodemdaling en houdt zich langer goed, maar wanneer het huis verzakt gaat de keldervloer bol staan en ontstaan eveneens scheuren.

Op dit moment, bijna drie jaar na de grote beving bij Huizinge kunnen we vaststellen dat elke centimeter Groninger bodem in kaart is gebracht en dat alle breuklijnen en grondkoepels bekend zijn.

Hoe nu verder?

Het vraagstuk rondom het herstel van de schade aan het cultureel erfgoed is complex. Al vanaf 2012 wordt hier door onze provinciale overheden aandacht voor

gevraagd en worden er brandbrieven verzonden, toch is de discussie hierover nog onvoldoende gevoerd. Willen we beschadigde monumenten voorzien van uitsluitend cosmetische reparaties? Willen we overgaan tot het afbreken en opnieuw opbouwen van monumenten? In beide gevallen moet er een keuze gemaakt worden. Een lastige keuze waarbij de meningen verschillen. Is de huidige definitie voor het begrip cultureel erfgoed duidelijk genoeg en biedt deze geen schijnveiligheid? Worden we een tweede Noordoostpolder wan-

neer we erfgoedmonumenten afbreken en opnieuw opbouwen? Willen we overgaan tot reparaties die op een later tijdstip, als de gaswinning is gestopt en de aardbevingen voorbij zijn weer ongedaan gemaakt kunnen worden? Of schrijven we een nieuw hoofdstuk aan het verhaal van onze culturele historie en mogen de gevolgen van deze tijd zichtbaar zijn? De gesprekpartners nemen als voorbeeld een paar molens die om andere redenen dan aardbevingen flink onderhanden zijn genomen. De vraag doet zich voor: is een her-

bouwd monument nog steeds een monument en valt het dan ook nog onder het begrip cultureel erfgoed? Het antwoord daarop blijkt lastig. Zo is bijvoorbeeld de molen van Burum bijna geheel verbrand en weer als nieuw opgebouwd. De Krimstermolen werd in 1976 verplaatst naar het Kardingemaar onder Bedum naar het Boterdiep nabij Zuidwolde (door verlies van bemalingsfunctie afgebroken en met de oude onderdelen weer opgebouwd). De molen van Kolham is na de brand op de bestaande onderbouw herbouwd. Een aanzienlijk deel van de bovenbouw ging verloren en is terug-gerestaureerd.

De grondslag

Helder is wel dat aan elke keuze twee zaken ten grondslag moeten liggen. Ten eerste moet het monument voorkomen op een monumentenlijst. Er is dringend behoefte aan het opstellen van een brede lijst als gemeenschappelijke basis. Deze lijst kan worden samengesteld uit het bestaande bestand van rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten en beeldbepalende monumenten, aangevuld met gebouwen die nu (nog) niet de status van monument hebben maar wel een belangrijke bijdrage leveren aan de leefbaarheid van ons gebied. Staat het gebouw of monument eenmaal op deze lijst vermeld, dan kan gekeken worden wat de unieke waarde-stelling van het object is en wordt inzicht verkregen in de werkelijke gevolgen van de gaswinning en de gerelateerde bevingen. Het tweede aspect dat mede bepalend is voor een keuze is dat van de veiligheid. Ook hier is de keuze complex. Als voorbeeld wordt de molen van Westervijtwerd genoemd waar de wieken zo zijn gesteld dat ze niet meer boven het naastgelegen huis staan. De wieken staan nu, extra gezekerd zodat het gevluicht niet automatisch kan gaan draaien, op het oosten en de molen staat stil. Maar voor een molen is stilstand achteruitgang.....

Het huidige beleid van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is erop gericht te behouden wat nog behouden kan worden en hier sober en doelmatig mee om te gaan. De beschikbare financiële middelen zijn daarbij het uitgangspunt. De NAM hanteert bij de vergoeding van de schade een verzekeringsmethode, waarbij niet zichtbare schade of schade aan de fundering buiten beschouwing wordt gelaten.

Gedane zaken nemen geen keer

Het is duidelijk dat de huidige situatie onomkeerbaar is. De gaswinning is menselijk ingrijpen in een natuurlijke situatie en heeft per definitie gevolgen. Met de lijst van monumenten en beeldbepalende gebouwen en de waardstelling per object als uitgangspunt zal snel duidelijk worden wat de impact van de gevolgen werkelijk zijn en wordt ook duidelijk welke financiële middelen er gereserveerd moeten worden. Laten we

ons in de oplossingen niet teveel laten beperken door aan opgestelde definities vast te houden. Voortschrijdend inzicht is een belangrijke factor die we niet over het hoofd moeten zien.

Daarnaast mogen we ons ervan bewust zijn dat we op dit moment een nieuw hoofdstuk toevoegen aan onze aloude cultuurgeschiedenis. Mogen we de reparaties als gevolg van de aardbevingen zichtbaar maken in de molens en monumenten en dus gebruik maken van nieuwe materialen die de juiste versteviging bieden? Al sinds de vroegste geschiedenis grijpt de mens in het landschap in en zijn de sporen van onze ontwikkeling zichtbaar, ook in onze molens, kerken en andere objecten van cultuurhistorische waarde. Het geheel vormt ons cultureel erfgoed. Laten we hier met elkaar nog heel lang nieuwe verhalen aan toevoegen, maar dan wel op basis van weloverwogen keuzes, op goed onderbouwde argumenten en voorzien van voldoende financiële middelen.

Haastige spoed is zelden goed, dus sluit het gezelschap aan tafel zich aan bij het standpunt om eerst te stutten of tijdelijke reparaties te verrichten zodat in alle rust een goede overweging kan plaatsvinden waarop de definitieve herstelwerkzaamheden kunnen worden uitgevoerd. Hiermee verzekeren we ons ervan dat de Groninger molen nog jarenlang geschiedenis schrijft en zich niet laat kisten door gaswinning, aardbevingen of krimp maar meebeweegt met de tijd en zijn sporen na laat in het landschap.

Alle foto's bij dit artikel zijn van molen Zeldenrust te Westervijtwerd.

Deelnemers aan dit 'ronde-tafel-gesprek':

Corrie Boer, coördinator Monumentenwacht

Groningen en Libau Steunpunt Monumenten

Jan Olthof, adviseur herstelwerkzaamheden Monumentenwacht Groningen en Libau Steunpunt Monumenten

Anne Wieringa, molen- en bouwtechnisch adviseur Wieringa molenbouwadvies

Garreld van de Sande, adviseur onderhoud bij de Molenstichting Midden en Oost Groningen

Lammert Groenewold, molenaar bij de Molenstichting Midden en Oost Groningen

Hebt u schade aan uw monument? Meldt dit via de gangbare procedure bij de NAM, maar maak hiervan ook melding bij uw gemeente.